

ISSN: 2587-2532 | e-ISSN: 2587-1862
<http://filistin.org>

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi Sayı: 9 (Yaz 2021)

BPS- Bulletin of Palestine Studies Issue: 9 (Summer 2021)

Kitap Tanıtımı/Book Review: James Barr, Kırmızı Çizgi: Paylaşılmayan Toprakların Yakın Tarihi, Çev. Ekin Can Göksoy, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2016. 5+472s, ISBN:978-605-343-921-9

Yazarlar/ Authors
Özgür Şahan

ORCID ID
0000-0002-9494-4429

Makale Türü / Type of Article: Kitap Tanıtımı/Book Review

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 25.04.2021

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 28.06.2021

Yayın Tarihi / Date Published: 30.06.2021

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi
BPS- Bulletin of Palestine Studies
Tarandığı Uluslararası İndexler/ Abstracting & Indexing

INDEX COPERNICUS

SCIENTIFIC INDEXING

CEEOL

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

DRJI

İSAM

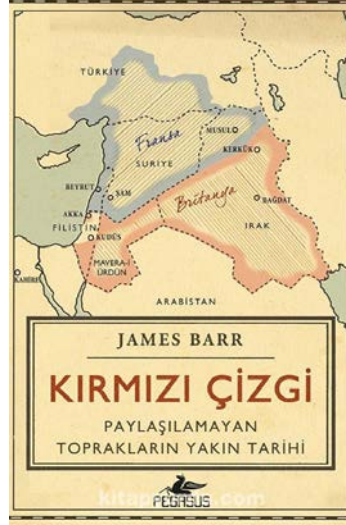
Asos İndeks

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Özgür Şahan *

Kitap Tanıtımı: James Barr, Kırmızı Çizgi: Paylaşılmayan Toprakların Yakın Tarihi, Çev. Ekin Can Göksoy, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2016. 5+472s, ISBN:978-605-343-921-9

Orta Doğu, tarih boyunca ülkeler ve toplumlar arasında siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel çatışma ve anlaşmazlıkların yoğun yaşandığı bir bölge haline gelmiştir. Orta Doğu'da tarihsel süreç içerisinde gelişen olaylar neticesinde günümüzde de bölgede sorunlar devam etmektedir. Orta Doğu'nun en güncel ve önemli sorunları arasında yer alan "Arap-Yahudi" veya diğer adıyla "Filistin" meselesi, ülkeler ve toplumlar arası gerilimi tırmandırmaya günümüzde de devam etmektedir. İşte bu sorunun nedenlerini James Barr, 2011 yılında İngilizce yayımlanan "A Line in the Sand: Britain, France and the Struggle that Shaped the Middle East" ve daha sonra 2016 yılında Türkçe'ye "Kırmızı Çizgi: Paylaşılmayan Toprakların Yakın Tarihi" adıyla çevirisi yapılan kitabında, Orta Doğu'nun yakın tarihini araştırarak, cevap bulmaya çalışmıştır. Yazar, tarihsel süreçte Orta Doğu'nun idaresi için İngiltere ve Fransa arasındaki gizli mücadeleleri ve bu iki ülke arasındaki rekabetin bugünkü Arap-Yahudi çatışmasını nasıl körüklediğini ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Doktora Programı, ozgursahan1@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9494-4429.

James Barr'ın çalışması, Giriş ve sonuç bölümü olarak adlandırdığı “Son Söz: Hesaplaşma” başlıkları haricinde 4 ana bölüm ve bu bölümlerin alt başlıklarından oluşmaktadır. Çalışmanın, titizlikle ve ayrıntılı bir kaynak araştırmasının neticesinde ortaya çıktığı görülmektedir. Yazar, teknik olarak İngiliz ve Fransız arşivlerindeki belgeler, gazete nüshaları ve hatıratları esas kaynak olarak ele almıştır. Barr'ın eserinde, İngiliz ve Fransız hükümetleri tarafından gizliliği yeni kaldırılmış belgelere yer vermesi, Ortadoğu'da iki büyük güç arasındaki mücadelede bilinmeyenleri ortaya çıkarması açısından dikkat çekicidir. Barr, başta Londra'da bulunan The National Archives, Imperial War Museum Archive, British Library, Hindistan Ofisi Kayıtları, Liddell Hart Askerî Arşivler Merkezi, Parlamento Arşivi, The Times Arşivi, Cambridge'de bulunan Churchill Arşivi, Pembroke College Arşivi, Oxford'da St. Antony's College'de yer alan Middle East Centre Arşivi ve New Castle'da yer alan Gertrude Bell Arşivi'nden yararlanmıştır. Ayrıca Barr, Fransa'da Centre des Archives Diplomatiques de Nantes ve Service Historique de l'Armée de Terre Arşivi'nden yararlanmıştır. Bunlar haricinde Barr, birincil kaynak olarak, Fransa Dışişleri Bakanlığı, Amerika Birleşik Devletleri Dış İlişkiler ve İsrail Devleti'ne ait basılı birincil kaynaklardan da istifade etmiştir. Derinlemesine ve titizlikle yapılan arşiv araştırmasının yanı sıra Barr, Suriye ve Lübnan'a yaptığı araştırma gezileri ile Ortadoğu hakkında yeni bulguları ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Yazar, çalışmanın içeriğinde yer verdiği konuları desteklemesi açısından görsel materyallerden de yeterli düzeyde faydalanmıştır. Her ne kadar derin ve titiz bir akademik araştırmanın ürünü olsa da çalışmada yer verilen görsel materyallerle konu hakkında yeteri düzeyde bilgi sahibi olmayan okuyucunun zihninde tarihsel olayları somutlaştırmasını ve olay örgüsünü rahatlıkla kavrayabilmesini sağlamıştır.

Çalışmanın içeriğine bakıldığında kısa bir giriş bölümü oluşturan yazar, I. Dünya Savaşı'ndan 1950 yılına kadar İngiltere ve Fransa'nın çıkarları doğrultusunda Orta Doğu politikalarına ve bölgede giriştikleri mücadelenin kısa bir özetini sunmaktadır. Yazar, bu süreç içerisinde iki ülkenin Orta Doğu'da hâkimiyetlerini güçlendirmek adına Arap ve Yahudi toplumlar üzerinde uyguladığı siyaseti ve bu siyasetin başarısızlığı sonucunda toplumlar arası çatışmayı nasıl körüklediğini açıklamaktadır. Son olarak yazar, çalışmanın amacından bahsederek, bugünkü Arap-İsrail çatışmasının tarihsel süreç içerisinde arka planda yaşananları gün yüzüne çıkarmaya çalışacağını ifade etmiştir.

Çalışmanın, “Paylaşım: 1915-1918” adlı birinci bölümünde I. Dünya Savaşı'nda iki müttefikin Orta Doğu siyasetine odaklanmaktadır. I. Dünya

Savaşı öncesi İngiltere ve Fransa'nın emperyalist yayılmacı fikirleri doğrultusunda Osmanlı Devleti üzerinde değişen politikalarını açıklamaktadır. Çalışmada, savaş öncesi iki ülke arasında oluşan suni birlikteliği ortaya koyan yazar, savaşın başlamasıyla Osmanlı Devleti'ne ait Orta Doğu toprakları üzerinde iki ülke arasında artan şüpheli ve anlaşmazlıkları açıklamaktadır. Bu bağlamda yazarın, müttefiklerce uygulamasından vazgeçilen İskenderun Harekâtı'nın arka planında iki ülke arasında artan güvensizlik ortamının etkili olduğunu ifade etmesi hayli ilgi çekicidir. Eserin bu bölümünde Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'da bulunan topraklarının iki ülke tarafından çıkarları doğrultusunda nasıl paylaştıklarını ve imzalanan Sykes-Picot Anlaşması hakkında açıklamalarda bulunmuştur. İngiliz ve Fransız politikacıların ülkelerinin Orta Doğu bölgesinde hâkimiyetini kuvvetlendirmek adına ve Osmanlı Devleti'ne karşı Arap isyanını teşvik etmek adına yaptıkları görüşmeler ve belgelere yer veren yazar, bu hususta İngilizlere ayrı bir yer ayırmıştır. Yazar, Henry McMahon ve Şerif Hüseyin arasındaki görüşmeler hakkında detaylı bilgiler vererek, İngilizlerin Osmanlılara karşı Arapları nasıl isyana teşvik ettiği, isyanın ilerleyişi ve bu hususta yapılan pazarlıkları belgeler ışığında açıklamaktadır. Ayrıca çalışmada, İngilizlerin Orta Doğu'daki konumunu güvence altına almak için Filistin'de bir Yahudi devleti kurma planının nasıl ortaya çıktığı ve Balfour Deklarasyonu'na giden süreçteki gelişmelere yer verilmiştir. Yazar, I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ve barış görüşmelerinin gerçekleştiği sırada iki ülke arasında yaşanan pazarlıklara ve özellikle İngilizler için önemi artan Musul bölgesi adına yapılan görüşmelere çalışmada ayrı bir parantez açılmıştır. Yazarın çalışmanın bu bölümünde, iki ülkenin uyguladığı politikalar hakkında detaylara yer vermesine rağmen Osmanlı Devleti'nin bu bölgede uyguladığı politika ve Arap toplumuyla olan ilişkilerine dair bilgi vermemesi, eserin eksikliği bakımından eleştirilebilecek noktaları arasında yer almaktadır.

Eserin ikinci bölümü "İki Savaş Arası Gerginlik:1920-1939" başlığından da anlaşılacağı üzere iki ülke arasında I. Dünya Savaşı'nda kurulan zoraki birlikteliğin son bularak, II. Dünya Savaşı'na kadar ki olan süreçte Orta Doğu'da yaşanan gelişmeleri içermektedir. Çalışmada, iki savaş arası dönemde İngiliz ve Fransızların Orta Doğu'da yönetimi altındaki topraklarda hâkimiyetlerini güçlendirme adına uyguladıkları politikaları konu edinmektedir. İki büyük gücün uyguladığı politikalar neticesinde Arap milliyetçilerinin artan öfkeli ve bunun sonucunda çıkan isyan hareketleri, buna karşı alınan önlemler çalışmanın içeriğinde anlatılmaktadır. Yazar, Fransız yönetimi altındaki Suriye ve İngiliz yönetimi

altındaki Filistin’de çıkan isyanlarda iki ülkenin hâkimiyetlerini zayıflatmak adına gizlice destek verdiğine dair birbirlerine karşı duydukları şüpheli yaklaşımı ustaca anlatmıştır. Yazarın, Filistin’de giderek tırmanan Yahudi-Arap çatışmasının nedenlerini ortaya koyduğu bölümler, çalışmanın dikkat çeken konuları arasında kendini göstermektedir. Çalışmanın bu bölümünde, Büyük Suriye fikri, Şerif Hüseyin’in oğulları Faysal ve Abdullah’ın Irak ve Maverai-ürdün’ün yönetiminin başına geçiş süreçleri, Fransız ve İngilizlerin Orta Doğu siyasetleri çerçevesinde incelenmektedir. Ayrıca Orta Doğu’nun önemli petrol rezervlerine sahip Irak’ın petrol yatakları üzerinde İngiltere, Fransa ve Amerika’nın giriştiği güç mücadelesine de çalışmada değinilmektedir.

“Gizli Savaş: 1940-1945” adlı üçüncü bölümde, II. Dünya Savaşı döneminde, Nazi Almanya’sına karşı İngiliz ve Fransızların zorunlu birlikteliğine ve Suriye ve Lübnan’ın bağımsızlık sorunu ele alınmaktadır. Yazar, İngilizlerin, I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı Devleti’ne karşı Arap milliyetçilerini destekleme politikasında olduğu gibi bu kez Orta Doğu’da Mihver güçlerine karşı aynı stratejiyi uyguladığını akıcı biçimde açıklamaktadır. Bu bağlamda süreç içerisinde gerçekleşen Suriye işgali, işgal sonrası Suriye yönetimi üzerinde Fransız-İngiliz çekişmeleri ve Suriye’de başkanlık seçimlerine çalışmada değinilmiştir. Bölüm içeriğinde, Lübnan’daki başkanlık seçimlerinde İngiliz ve Fransızların çıkarlarını korumak adına nasıl müdahil oldukları, seçim sonrası Fransa’nın fiili müdahalesine ve buna karşı İngilizlerin tepkileri de yer alan konular arasındadır. Yazar, İngilizlerin uyguladığı göç politikası sonucu Yahudilerin artan öfkelerini, Yahudi terör örgütlerinin eylemleri ve bu eylemlerin arka planında Fransız desteğini akıcı bir şekilde anlatmaktadır. İngilizlerin Orta Doğu’daki çıkarlarını gerçekleştirmek adına destekledikleri Siyonizm hareketinin, başarısızlıkla sonuçlandığını ve artık hareketin İngilizleri hedef aldığını başarılı bir biçimde aktaran Barr, İngilizlerin Orta Doğu üzerinde değişen siyaseti hakkında da bilgiler sunmaktadır.

Barr, “Çıkış: 1945-49” adını verdiği son bölümde, İngiliz ve Fransızların Orta Doğu politikalarının başarısızlığı sonucu bölgeden ayrılışlarını konu ediniyor. Bu süreçte iki ülkenin emperyalist politikadan vazgeçemediğini ve bölgede çıkarlarını korumak adına giriştikleri mücadele ve stratejileri anlaşılır bir sadelikte aktarmıştır. Bölümün dikkat çeken bir konusu da Filistin sorunudur. Çalışmada, Birleşmiş Milletler’in Filistin’in taksim sürecinde Yahudi Diasporası’nın Amerika ve Fransa’daki faaliyetlerine, terör eylemlerine ve bu süreçte büyük güçlerin stratejilerine değinilmektedir. BM kararı sonrası Arap-Yahudi çatışmaları ve İngilizlerin

ayrılma süreci de çalışmada yer verilen konular arasındadır. Son bölümde olaylar, ağırlıklı olarak büyük güçler ve Yahudi toplumu çerçevesinde incelenmiştir. Filistin sorunun diğer bir ayağı olan Arap toplumunun bu süreç içerisindeki fikir ve faaliyetleri hakkında pek bilgi verilmemektedir. Yazar, bu süreç içerisinde yalnızca Filistin'in bölünmesi hakkında Kral Abdullah ve Yahudi Teşkilatı temsilcileriyle gerçekleşen görüşmelere değinmiştir.

James Barr, Orta Doğu'nun yakın tarihi üzerinde gerçekleşen karmaşık tarihsel olayları ustalıkla anlatarak, okuyucu için anlaşılır bir hale getirmiştir. Bu bağlamda çalışmanın bütününde Barr, konuya dair aktarımlarına geçmeden önce söz konusu olayla bağlantılı olan ve önemli rolde yer alan kişilerin kişisel özelliklerine dair önemli noktalardan bahsetmiştir. Bu değinilen kişisel noktalar, söz konusu olayların gelişim süreçlerinde aldıkları rollere dair önem teşkil etmiştir. Yazar özenle belirtmeyi seçtiği bu kişisel özelliklerin, toplumu ya da toplumları etkileyen süreçlerde ya da aldıkları görevlerde ne şekilde etki ettiklerini aktarmaktadır. Bu düşünceye iten nokta yazarın söz konusu kişilere dair tüm hayatını paylaşmak yerine yalnızca konuyla bağlantı kurulabilecek özelliklerden bahsetmiş olmasıdır. Bu sayede yazar, çalışmada konu hakkında ipuçları vererek, karmaşık tarihsel olayları okuyucu tarafından anlaşılır bir hale getirmiştir. Ayrıca Barr, detaylı bir araştırma ürünü sonucunda meydana getirdiği eserinde, konuların anlatımını akademik dilden uzaklaştırarak tarihsel olayları hikâyeleştirmesi, betimleme ve söz sanatlarını başarılı şekilde kullanması, okuyucuya tarihi bir roman okuduğu hissiyatına kapılmasını sağlamaktadır. Bu anlamda Türkçe çevirinin oldukça başarılı olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Çalışmaya yönelik en temel eleştiri, Türkçe kaynak ve arşiv verilerinin kullanılmamış olmasıdır. Osmanlı Eyaletleri olan Suriye ve Irak'ın Osmanlı Devleti ile yol ayrımını ve sonrası sürece odaklanan çalışmada Türkçe basılı eserlerin en azından görülmesi beklenirdi.

Sonuç olarak modern Orta Doğu'nun şekillenmesinde ve bugün bölgede yaşanan sorunların anlaşılmasında James Barr'ın eseri önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Eser, Osmanlı Devleti topraklarının büyük güçler tarafından paylaşımı ve günümüzde Arap-Yahudi sorunu üzerine çalışma ve inceleme yapacak araştırmacılar için akademik anlamda veri sağlamaktadır.